

---

## Аҳолини рўйхатга олиш жараёнида картограмма хусусиятлари

Рўйхатга олиш учун хариталаш тенг майдондаги участка квадратларининг аниқ белгиланган жойлашуви билан панжара шаклида аҳолини уч ўлчамли кенглик билан бог'лаш тизими сифатида тавсифланади. "Квадрат панжара", яшаш жойи жойлашган жой бу майдондаги панжара жойлашган нуқтага кенглик бог'ланган шахсларнинг умумий сонини ўз ичига олади. Бундай агрегацияни амалга ошириш мумкин бўлмаган мамлакатларда аҳолининг картограммаси маъмурий-худудий бўлинманинг энг кичик бирлигидан, ердан фойдаланиш хариталари, қурилган участкаларни аниқлаш ёки кадастр маълумотлари каби ёрдамчи маълумотлардан фойдаланиб ажратилиши мумкин.

Оддий аҳолини «панжара» орқали тақсимлашдан ташқари, худди шу тармоқ ўз иш жойидаги шахсларни тақсимлаш ёки мактаб, коллеж ёки университетни топиш учун ишлатилиши ҳам мумкин. Худди шу «панжара» уй хўжаликлари, оилалар ва уй-жойларни тақсимлаш учун ҳам ишлатилиши мумкин. Трансчегаравий функционалликни таъминлаш учун тармоқнинг ҳар бир квадратининг ҳажми 1 км<sup>2</sup> бўлиши керак. Мамлакатнинг миллий эҳтиёжларини қондириш учун бошқа ўлчамдаги қўшимча тармоқларни ҳам аниқлаш мумкин.

Рўйхатга олиш маълумотлари анъанавий равишда туманларга ёки аҳолини рўйхатга олиш материалларини ишлаб чиқиш учун махсус белгиланган маъмурий бўлинишда тақдим этилади. Аҳолининг картограммалари бир қатор афзалликларга эга бўлган материалларни ишлаб чиқиш учун жуда фойдали қўшимча тизим ҳисобланади. Катакчалар бир хил ўлчамларга эга бўлиб, уларни майдон ва масофа (масалан, хизматларнинг мавжудлиги) билан таққослаш учун мукамал ҳисобланади. «Панжаралар» вақт оралиғида ўзгармас бўлиб, маъмурий-худудий бўлинишдаги ўзгаришларга боғлиқ эмас. Бундан ташқари, тармоқлар бошқа илмий маълумотлар билан муаммосиз бирлашади (масалан, иқлим маълумотлари). Квадрат «панжаралар» мослашувчан бўлиб, улар муайян мақсадли тадқиқот майдонига жавоб берадиган ҳудудларни шакллантириш учун бирлаштирилиши ҳам мумкин. Грид тизимлари квадрат катталиги жиҳатидан иерархик тартибда қурилиши мумкин, бу эса, маҳаллий даражадан бошлаб глобал даражада яқунланадиган турли соҳаларни аниқлашга имкон беради.

Рўйхатга олиш нуқтаи назаридан, тармоқлар халқаро ва трансчегаравий контекстда жуда кучли фазовий таҳлил воситаси эканлигини таъкидлаш муҳимдир. Чунки, улар мамлакатга қараган бўлиб, ҳудудлар ҳажмларидаги фарқлар таъсир қилмайди. Шу билан бирга, тармоқ статистикаси аҳолининг кам таъминланган жойларида ёки маълумотларнинг танланган манбадан олинган тақдирда, маълумотларнинг махфийлиги ёки аҳамияти ҳақида ташвиш туғдириши мумкин. Шундан келиб чиққан ҳолда, тармоқ статистикасини ишлаб чиқиш учун саволларни танлашда эҳтиёт бўлиш керак ва барча ҳолатларда қабул қилинган қарор маълумотларни муҳофаза қилиш талаблари ва батафсил ва мослашувчан статистикага бўлган талаблар ўртасида мосланган бўлиши керак.

**Ж.Мадрахимов**

**Ўзбекистон тумани Статистика бўлими бошлиғи**